

Οι Έλληνες Χριστιανοί Ορθόδοξοι δεν έχουμε, κατά **ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ** βάθος, συνειδητοποιήσει τι προσέφεραν στον Ελληνισμό και στην Ορθοδοξία η πνευματική αλκή, η δράση και τα κείμενα των Τριών Μεγάλων Πατέρων τής Εκκλησίας, αυτών οι οποίοι είναι ευρύτερα γνωστοί ως **Τρεις Ιεράρχες**. Δεν έχουμε, νομίζω, εκτιμήσει στην πραγματική της διάσταση τι σηματοδοτεί για τον Έλληνα

Γλώσσα και Παιδεία στους Τρεις Ιεράρχες

Ορθόδοξο αλλά και για τον Ευρωπαϊό Χριστιανό η διδασκαλία τού Μεγάλου Βασιλείου (330-379), τού Γρηγορίου τού Θεολόγου (328-390) και τού Ιωάννη τού Χρυσοστόμου (344/54-407). Θα προσπαθήσω σήμερα, ακολουθώντας τα ίχνη των Τριών Μεγάλων Ιεραρχών στη διαδρομή τους από δύο μεγάλα πνευματικά περάσματα, την Παιδεία και την Γλώσσα, να δείξω την ιδιαίτερη, καθοριστική θα έλεγα, συμβολή των Μεγάλων αυτών Πατέρων στη σύζευξη τού Ελληνισμού

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ

ISBN 9963-607-500 • Copyright© 2004 • Πανεπιστήμιο Κύπρου
Καλλιπόλεως 75, Τ.Θ. 20537, 1678 Λευκωσία, Κύπρος

Οι Έλληνες Χριστιανοί Ορθόδοξοι δεν έχουμε, κατά
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ
βάθος, συνειδητοποιήσει τι προσέφεραν στον Ελληνισμό
και στην Ορθοδοξία η πνευματική αλκή, η δράση και τα
κείμενα των Τριών Μεγάλων Πατέρων τής Εκκλησίας,
αυτών οι οποίοι είναι ευρύτερα γνωστοί ως Τρεις
Ιεράρχες. Δεν έχουμε, νομίζω, εκτιμήσει στην
πραγματική της διάσταση τι σηματοδοτεί για τον Έλληνα

Γλώσσα και Παιδεία στους Τρεις Ιεράρχες

Ορθόδοξο αλλά και για τον Ευρωπαϊό Χριστιανό η
διδασκαλία τού Μεγάλου Βασιλείου (330-379), τού
Γρηγορίου τού Θεολόγου (328-390) και τού Ιωάννη τού
Χρυσοστόμου (344/54-407). Θα προσπαθήσω σήμερα,
ακολουθώντας τα ίχνη των Τριών Μεγάλων Ιεραρχών
στη διαδρομή τους από δύο μεγάλα πνευματικά
περάσματα, την Παιδεία και την Γλώσσα, να δείξω την
ιδιαιτέρη, καθοριστική τους στην έλεγα, συμβολή των
Μεγάλων αυτών Πατέρων στη σύζευξη τού Ελληνισμού

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΙΣΜΑ7

ΑΛΑΖΟΝΕΙΑ Ή ΠΑΙΔΙΚΗ ΕΙΛΙΚΡΥΝΕΙΑ;

Χαιρετισμός Σταύρου Α. Ζένιου
Πρώτη Πανεπιστημίου Κύπρου.....9

Γεωργίου Δ. Μπαμπινιώτη

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΟΥΣ ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΑΡΧΕΣ

1. *Ελληνισμός και Χριστιανισμός*
Η υπέρβαση μιας αντιθέσεως.....13
2. *Η γλωσσική στάση των Τριών Ιεραρχών.....20*
3. *Η Παιδεία στους Τρεις Ιεράρχες.....21*
4. *Η γλώσσα στους Τρεις Ιεράρχες.....25*
5. *Επιλεγόμενα.....29*

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ

Βιογραφικό Σημείωμα.....33

ΠΡΟΛΟΓΙΣΜΑ

Η ΓΙΟΡΤΗ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ

Η Γιορτή των Τριών Ιεραρχών, του Βασιλείου από την Καισάρεια, του Γρηγορίου από τη Ναζιανζό και του Ιωάννη από την Αντιόχεια, γιορτάζεται από όλο τον Ελληνισμό με πανηγυρικές ομιλίες για την προσφορά των τριών διδασκάλων και διανοητών στα Ελληνικά γράμματα και την Παιδεία. Γι' αυτό και έχει καθιερωθεί ως η “Γιορτή των Γραμμάτων”.

Το Πανεπιστήμιο Κύπρου από την έναρξη της λειτουργίας του, τον Σεπτέμβρη του 1992, επέλεξε να τιμά τη Γιορτή των Γραμμάτων με ομιλίες από διακεκριμένους επιστήμονες, στις οποίες η θεματογραφία και το περιεχόμενο έχουν μεν ως αφετηρία το πνεύμα της γιορτής των Τριών Ιεραρχών, επεκτείνεται, ωστόσο, σε ευρύτερα θέματα, ιστορικά ή σύγχρονα, που απασχολούν τους επιστήμονες και τους πνευματικούς ανθρώπους, τους “εραστές των λόγων” των Τριών Μεγάλων Πατέρων της Εκκλησίας.

Η πρώτη διάλεξη με την ευκαιρία της Γιορτής των Γραμμάτων έγινε στην Αίθουσα Τελετών του Πανεπιστημίου Κύπρου το Σάββατο, 30 Ιανουαρίου 1993, με ομιλητή τον καθηγητή Κώστα Ν. Κωνσταντινίδη και θέμα: “Παιδεία και Πνευματική Παραγωγή στη Βυζαντινή Κύπρο”.

Το χαιρετισμό έκανε η καθηγήτρια Νέλλη Τσουγιοπούλου, Πρόεδρος της Προσωρινής Διοικούσας Επιτροπής.

ΑΛΑΖΟΝΕΙΑ Ή ΠΑΙΔΙΚΗ ΕΙΛΙΚΡΥΝΕΙΑ;

ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ Α. ΖΕΝΙΟΥ
ΠΡΥΤΑΝΗ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΥΠΡΟΥ

Ακολουθούμε σήμερα την παράδοση που μας θέλει να τιμούμε κάθε χρόνο, με δημόσια εκδήλωση, τη Γιορτή των Γραμμάτων. Οι παραδόσεις, όμως, αποτελούν πράξεις αυτοσυνειδησίας. Επιβεβαιώνουν το σύστημα αξιών μας και αίρουν την αβεβαιότητα του 'ποιοι είμαστε'.

Το Πανεπιστήμιο, με την εκδήλωση αυτήν, αποτίει φόρο τιμής στους παρευρισκομένους. Διότι η συνάθροιση αυτή στο χώρο του ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος της χώρας ενδυναμώνει τη συλλογική μας ταυτότητα. Τονίζει την ιδιαιτερότητα του κοινωνικού μας συνόλου. Και αποτελεί μια πράξη ομαδικής επιβεβαίωσης των αξιών μας.

Ποιες, όμως, είναι οι αξίες αυτές, τις οποίες αναδεικνύει ο ετήσιος αυτός εορτασμός;

Η Γιορτή των Γραμμάτων καθιερώθηκε περί τα μέσα του 11ου αιώνα από τον Ιωάννη Μαυρόποδα, Μητροπολίτη Ευχατίων. Αφορμή δόθηκε στο Μητροπολίτη Μαυρόποδα από τη συζήτηση περί των Συναξαρίων των τριών τιμωμένων σήμερα αγίων. Η διαφωνία για το ποιος από τους τρεις μεγάλους πατέρες της εκκλησίας ήταν ο σοφότερος διαίρεσε τους πιστούς σε Ιωαννίτες, Βασιλείτες και Γρηγορίτες. Με την καθιέρωση κοινής Γιορτής προς τιμή των τριών διδασκάλων, ο Μητροπολίτης Μαυρόπους απέρριψε τη μονομερή προσέγγιση της αλήθειας. Έτσι και εμείς σήμερα καλούμαστε να αποδεχθούμε ότι η αλήθεια είναι πολυδιάστατη. Και να αναγνωρίσουμε ότι αλήθεια σημαίνει παιδεία, αποφεύγοντας, με αυτόν τον τρόπο, τις συγχρούσεις και οδηγούμενοι στη σύνθεση. Αυτήν την

αξία της σύνθεσης μέσω της παιδείας επιβεβαιώνουμε με την παρουσία μας στην αποψινή εκδήλωση.

Η Γιορτή των Τριών Ιεραρχών έχει καθιερωθεί και ως η Γιορτή των Γραμμάτων από το σύγχρονο Ελληνικό κράτος, τιμώντας με τον τρόπο αυτόν όχι μόνο τους τρεις μεγάλους διδασκάλους αλλά κυρίως αναδεικνύοντας τη διδασκαλία τους. Αναγνωρίζοντας ότι με τα διδάγματά τους επέτρεψαν στη νεοσύστατη τότε χριστιανική θρησκεία του 4ου μ.Χ. αιώνα να αλλάξει, να αποβάλει τη φοβία έναντι των αρχαιοελληνικών γραμμάτων, να ξεπεράσει κάθε εγκλεισμό στον ίδιο της τον εαυτό. Επιτυγχάνοντας με τον τρόπο αυτόν την καθιέρωσή της ως οικουμενικής θρησκείας. Αυτήν ακριβώς την οικουμενικότητα τιμούμε εδώ στο χώρο του σύγχρονου Πανεπιστημίου, το χώρο πασών των επιστημών.

Εν τέλει όμως, τους τρεις ιεράρχες δεν τους ανέδειξε τόσο η δράση τους και τα συγγράμματά τους όσο το ήθος τους ως ελεύθερα στοχαζόμενων ανθρώπων. Στην περίοδο που ο αυτοκράτορας Ιουλιανός ο Παραβάτης επέβαλε την ολοκληρωτική επιστροφή στο αρχαίο ελληνικό πνεύμα προπηλακίζοντας τους χριστιανούς, οι τρεις δάσκαλοι δεν είχαν μόνο το σθένος να παραμείνουν σταθεροί στις χριστιανικές αλήθειες, αλλά και τη δύναμη να στραφούν προς την Ελληνική παιδεία, επιτυγχάνοντας τη σύνθεση της χριστιανικής αλήθειας με το αρχαιοελληνικό κάλλος, επιδεικνύοντας με τη στάση τους ένα υπερήφανο θάρρος έναντι των βάνουσιων δυνάμεων της εποχής τους.

Ο Βασίλειος αντιμετώπισε τότε τον οικονόμο του παλατιού Δημοσθένη, τον οποίον ειρωνεύτηκε για το όνομά του: ‘Έθεασάμεθα και Δημοσθένη αγράμματο!’ Μέσα από τη σχεδόν παιδική αυτήν ειλικρίνεια αναγνωρίζουμε την τάση του διανοουμένου, όπως την περιέγραψε εύστοχα ο Έντουαρντ Ντάμπλιγιου Σάϊντ, να ευρίσκεται σε κατάσταση συνεχούς επιφυλακής, για να μην επιτραπεί στις μισές αλήθειες και τις κοινώς παραδεδεγμένες απόψεις να συμπαρασύρουν τους ανθρώπους. Αυτήν την τάση---που κάποτε θεωρείται ατυχώς ως υπεροψία η αλαζονεία---τιμούμε, και επιδιώκουμε να επιτύχουμε ως πανεπιστημιακή κοινότητα.

Προς τιμή όλων εσάς που συμμερίζεστε αυτές τις αξίες έχουμε καλέσει ένα διακεκριμένο ομιλητή, του οποίου η παρουσία εδώ, απόψε, περιποιεί σε όλους μας τιμή. Έχουμε μαζί μας τον καθηγητή Γεώργιο Μπαμπινιώτη, Πρύτανη του Πανεπιστημίου Αθηνών. Ενός πανεπιστημίου του οποίου η ιστορία το συνδέει με την ακαδημία του Πλάτωνα αλλά και με τη Γιορτή των Γραμμάτων, αφού σύμφωνα με τους ιστορικούς η καθιέρωση της Γιορτής των Τριών Ιεραρχών ως Γιορτής των Γραμμάτων ξεκίνησε από το Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Γ. Μπαμπινιώτη

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑ ΣΤΟΥΣ ΤΡΕΙΣ ΙΕΡΑΡΧΕΣ

1. Ελληνισμός και Χριστιανισμός

Η υπέρβαση μιας αντιθέσεως

Θα αρχίσω με μια διαπίστωση: Οι Έλληνες Χριστιανοί Ορθόδοξοι δεν έχουμε, κατά βάθος, συνειδητοποιήσει τι προσέφεραν στον Ελληνισμό και στην Ορθοδοξία η πνευματική αλκή, η δράση και τα κείμενα των Τριών Μεγάλων Πατέρων τής Εκκλησίας, αυτών οι οποίοι είναι ευρύτερα γνωστοί ως **Τρεις Ιεράρχες**. Δεν έχουμε, νομίζω, εκτιμήσει στην πραγματική της διάσταση τι σηματοδοτεί για τον Έλληνα Ορθόδοξο αλλά και για τον Ευρωπαϊό Χριστιανό η διδασκαλία τού Μεγάλου Βασιλείου (330-379), τού Γρηγορίου τού Θεολόγου (328-390) και τού Ιωάννη τού Χρυσοστόμου (344/54-407). Θα προσπαθήσω σήμερα, ακολουθώντας τα ίχνη των Τριών Μεγάλων Ιεραρχών στη διαδρομή τους από δύο μεγάλα πνευματικά περάσματα, την **Παιδεία** και τη **Γλώσσα**, να δείξω την ιδιαίτερη, καθοριστική θα την έλεγα, συμβολή των Μεγάλων αυτών Πατέρων στη σύζευξη τού **Ελληνισμού** με την **Ορθοδοξία**. Γιατί αυτές οι τρεις γιγάντιες πνευματικές μορφές είναι που με σοφία, σύνεση και παρρησία όρθωσαν το ελληνοχριστιανικό οικοδόμημα, αυτοί που στήριξαν και υπεστήριξαν το δίπολο Ελληνισμού και Ορθοδοξίας, όπως βιώθηκε στο Βυζάντιο και ανα-βιώθηκε στον Νέο Ελληνισμό. Έτσι κατορθώθηκε ώστε Ελληνισμός και Ορθοδοξία, στο γνήσιο περιεχόμενό τους, να αποτελούν τους δύο πόλους περί τους οποίους στρέφονταν (και στρέφονται και σήμερα) η Ελληνική Παιδεία, οι Έλληνες, ο Ελληνισμός

όπου γης. Για να εκτιμηθεί το γεγονός αυτό σωστά, θα πρέπει να γνωρίζουμε ότι μέχρι σχεδόν και τον 3ο μ.Χ. αιώνα Χριστιανισμός και Ελληνισμός ήταν έννοιες αντιφατικές και ασυμβίβαστες.

Άλλωστε εκείνη την εποχή, «Έλληνας» για τους Χριστιανούς σήμαινε ακόμα «ειδωλόλατρης». Οι διαφορές αντιλήψεως που τους χώριζαν εκείνη την εποχή φαίνονταν αγεφύρωτες. Η απόλαυση τής επίγειας ζωής, που επιζητούσε ο Έλληνας τής κλασικής, τής μετακλασικής, τής αλεξανδρινής, αλλά και τής ελληνορωμαϊκής περιόδου, δεν συμβιβαζόταν με την υπέργεια, υπερκόσμια και επουράνια ζωή που κήρυσσε ο Χριστιανισμός. Ο πολυθεϊσμός των Ελλήνων (παρά τις μονοθεϊστικές συλλήψεις ορισμένων φιλοσόφων) δεν συμβιβαζόταν με την πίστη στον έναν και μοναδικό Θεό τής χριστιανικής πίστεως.

Ο ορθός λόγος, κατάκτηση τού Έλληνα μέσα από την επιστήμη και τον φιλοσοφικό διάλογο, δεν συμβιβαζόταν με τον θείο λόγο και την «χάριτι Θεού» αποκάλυψη τής μόνης χρήσιμης γνώσης για τον Χριστιανό, τής επίγνωσης τού Θεού. Η ελληνική πρακτική τού «κατά κόσμον ζῆν» συγκρούεται ολοσχερώς με το «κατά Θεόν ζῆν» τού Χριστιανισμού. Όπως και μια σειρά αντιλήψεων τού Έλληνα για τη ζωή (η αγάπη προς την ομορφιά, η καλλιέργεια των τεχνών, η ενεργός ενασχόληση με τα κοινά, η αγάπη στη φύση κ.λπ.) δεν είχαν σχέση προς την αγωνία τού Χριστιανού να πορευθεί κατά τα διδάγματα τού Ευαγγελίου και να έχει ως μοναδικό μέλημα τη σωτηρία τής ψυχής του και την, κατά το δυνατόν, ομοίωσή του προς τον Δημιουργό και πατέρα Θεό. Δύο διαφορετικοί κόσμοι ορθώνονταν και συγκρούονταν μεταξύ τους, με αποτέλεσμα οι έννοιες «Έλληνας» και «Χριστιανός» να θεωρούνται αντιφατικές. Οι εθνικοί ειδωλόλατρες Έλληνες, υπερήφανοι για τον πολιτισμό και τις γνώσεις τους, έβλεπαν περιφρονητικά τους πρωτοεμφανιζόμενους τότε Χριστιανούς, αφοσιωμένους σ' έναν άγνωστο σ' αυτούς Θεό και στα διδάγματα μιας άγνωστης θρησκευτικής διδασκαλίας, που την ονό-

μαζαν το Ευαγγέλιο τού Χριστού. Έτσι, οι Έλληνες τους χαρακτηρίζαν συλλήβδην ως **βαρβάρους** (ως μη μετέχοντες τής ελληνικής παιδείας) και **ανοήτους** («μωρούς»). Αυτό το γνώριζε καλά ο Παύλος όταν έλεγε:

«Ἡμεῖς κηρύσσομεν Χριστὸν ἑσταυρωμένον. Ἰουδαίους μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρίαν» (Κορ. Α΄ 1, 23).

Γενικότερα, θα μπορούσαμε να πούμε ότι τους τρεις πρώτους αιώνες Έλληνες και Χριστιανοί, το θρησκευτικό κατεστημένο από τη μια και οι αγωνιστές τής νέας θρησκείας από την άλλη, βρίσκονται σε ανοιχτή διαμάχη. Ό,τι είναι **σοφία** για τους Έλληνες είναι **μωρία** για τους Χριστιανούς. Η μεγάλη φυσιογνωμία τού Χριστιανισμού, ο Απόστολος των Εθνών Παύλος, μέσα σε δύο φράσεις κλείνει την αντίθεση των δύο κόσμων:

«Ἡ γὰρ σοφία τοῦ κόσμου τούτου μωρία παρὰ τῷ Θεῷ ἐστίν (Κορ. Α΄ 3, 19) και «Εἴ τις δοκεῖ σοφός εἶναι ἐν ὑμῖν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, μωρός γενέσθω ἵνα γένηται σοφός» (Κορ. Α΄ 3, 18).

Έτσι έχουν τα πράγματα μέχρι τον 4ο αιώνα, όταν λαμβάνουν χώρα δύο κοσμοϊστορικά γεγονότα για τη θρησκεία και τον πολιτισμό τής Δύσεως: α) **Η αναγνώριση τού Χριστιανισμού ως επίσημης θρησκείας τού Βυζαντίου** (τής Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας) επί Μ. Κωνσταντίνου, β) **Η υπέρβαση τής αντιθέσεως Ελληνισμού και Χριστιανισμού** από τους τρεις Μεγάλους Πατέρες τής Εκκλησίας, Βασίλειο, Γρηγόριο και Ιωάννη. Το πρώτο κοσμοϊστορικό γεγονός, αυτό τής αναγωγής τού Χριστιανισμού σε επίσημη θρησκεία τής μεγαλύτερης Αυτοκρατορίας τής Ευρώπης (τού Βυζαντίου), καθορίζει έκτοτε – με την κυρίαρχη θέση που παίρνει ο Χριστιανισμός στο Βυζαντινό Κράτος – τις τύχες τής εξάπλωσης τού Χριστιανισμού στη Δύση και, δι’ αυτής, σταδιακώς σε ολόκληρο τον κόσμο. Το δεύτερο κοσμοϊστορικό γεγονός, τής σύζευξης ελληνικής παιδείας και χριστιανικής θρησκείας, που επιτυγχάνεται κυρίως από τους τρεις Μεγάλους

Πατέρες, έχει πολλές προεκτάσεις: α) εδραιώνει μια για πάντα τη συμπόρευση Ελληνισμού και Ορθοδοξίας στον ελληνικό χώρο, σφραγίζοντας τη φυσιογνωμία τού Βυζαντίου και τής συνέχειάς του, τού Νεότερου Ελληνισμού· β) περνάει μέσα στην Εκπαίδευση των Ελλήνων τη σύζευξη ελληνικής παιδείας και ορθόδοξης χριστιανικής διδασκαλίας· γ) συνδέει μια για πάντα την Εκκλησία με τα ελληνικά γράμματα, ξεκαθαρίζοντας ότι η πίστη στον Χριστό και στα διδάγματα τής ορθόδοξης διδασκαλίας δεν αντιστρατεύονται την παράδοση στις επιστήμες, τις τέχνες και στα γράμματα που εδημιούργησε ο ελληνικός στοχασμός. Μέσα από το πνεύμα αυτό ο αγράμματος μοναχός που αντιγράφει νυχθημερόν στα βυζαντινά μοναστήρια χειρόγραφα των αρχαίων κειμένων, διασώζοντάς τα από τον αφανισμό, αισθάνεται Έλληνας Χριστιανός, στρατιώτης τού Χριστού που διασώζει την εθνική πνευματική κληρονομιά των προγόνων του, για την οποία και ο ίδιος αισθάνεται υπερήφανος. Δεν είναι τυχαίο ότι φυσιογνωμίες τής Εκκλησίας, όπως ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φώτιος (820-891), ο Επίσκοπος Καισαρείας Αρέθας (850-932) ή ο Ευστάθιος Θεσσαλονίκης (+1194) είναι μέγιστοι κλασικοί φιλόλογοι. Ούτε είναι τυχαίο ότι, όταν ο Νέος Ελληνικός Διαφωτισμός αγωνίζεται να φωτίσει παιδευτικά το σκλαβωμένο Γένος, οι ιερωμένοι διδάσκαλοι τού Γένους, ο Ευγένιος Βούλγαρις, ο Νεόφυτος Δούκας, ο Άνθιμος Γαζής, ο Κωνσταντίνος Οικονόμος ο εξ Οικονόμων, ο Νεόφυτος Βάμβας, άνδρες μεγάλης κλασικής παιδείας και ελληνομάθειας οι ίδιοι, δίδαξαν πάλι στους νέους τα ελληνικά γράμματα, εκδίδοντας και υπομνηματίζοντας αρχαία κείμενα και έργα τής αρχαίας ρητορικής και φιλοσοφίας.

Πώς έφτασαν, όμως, οι Τρεις Ιεράρχες στην υπέρβαση τής αντιθέσεως Ελληνισμού και Χριστιανισμού και στην οικοδόμηση τού ελληνοχριστιανικού ιδεώδους; Είναι γνωστό ότι οι τρεις Μεγάλοι Πατέρες τής Ορθοδοξίας και ακαταγώνιστοι γνώστες και κήρυκες τής χριστιανικής πίστεως απεδείχθησαν και εξαιρετικής ελληνικής

παιδείας άνδρες υπήρξαν. Υιός δασκάλου των Ελληνικών ο Βασίλειος, αφού μάθει τα πρώτα γράμματα από τον πατέρα του, σπουδάζει κοντά στον μεγάλο Έλληνα ρήτορα Λιβάνιο (314-392), στον οποίο μαθητεύει και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος. Ο Βασίλειος σπουδάζει επί 4 ολόκληρα χρόνια στη Φιλοσοφική Σχολή των Αθηνών (πανεπιστήμιο, θα λέγαμε σήμερα) ρητορική, φιλοσοφία, γραμματική, διαλεκτική, αστρονομία, γεωμετρία και ιατρική. Συμφοιτητής (και συντοπίτης του από τη Μικρασία) στη Φιλοσοφική των Αθηνών είναι ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός, με τον οποίον συνδέονται έκτοτε (331) με στενή ανθρώπινη, πνευματική και χριστιανική φιλία. Και οι δύο μαθητεύουν στην Αθήνα σε δύο επιφανείς διδασκάλους, στον Ιμέριο και στον (πιθανότατα χριστιανό) Προαιρέσιο. Και οι δύο διακρίνονται τόσο πολύ στα γράμματα, ώστε τους ζητείται να σταδιοδρομήσουν ως καθηγητές τής Σχολής των Αθηνών, πράγμα που δεν δέχονται οι αφοσιωμένοι στον Χριστό άνδρες. Ο νεότερος από τους τρεις Πατέρες, ο Χρυσόστομος (γεννήθηκε γύρω στο 350), καταγόμενος από την Αντιόχεια τής Συρίας, δηλ. από την Ανατολή κι αυτός, μαθητεύει για λίγο στον φιλόσοφο Ανδραγάθιο και, κυρίως, στον φημισμένο ρήτορα Λιβάνιο (στον οποίον, όπως είπαμε, εμαθήτευσε και ο Μέγας Βασίλειος). Ο Χρυσόστομος –αντίθετα προς τον Βασίλειο και τον Γρηγόριο– είναι και ο μόνος από τους τρεις που φοίτησε σε Θεολογική Σχολή, στη Σχολή τής γενέτειράς του Αντιόχειας, όπου φοίτησε κοντά στους Καρτέριο και Διόδωρο. Με τέτοιες σπουδές είναι φανερό ότι οι τρεις Πατέρες οπλίστηκαν με σπάνια για σύγχρονους τους Χριστιανούς παιδεία, από την οποία και βαθιά γνώση απέκτησαν και κυρίως καλλιέργεια τού νου και τής γλώσσας, που ακονίστηκαν στη φιλοσοφία και στη ρητορική. Και οι τρεις τους, μετά τις σπουδές τους, ασχολούνται με τη ρητορική: ο Γρηγόριος διδάσκει ρητορική· ο Βασίλειος και ο Ιωάννης εφαρμόζουν τη ρητορική στα δικαστήρια, ασκώντας ό,τι σήμερα θα ονομάζαμε δικηγορία. Και οι τρεις τους σύντομα εγκαταλείπουν το επάγγελμα που άρχισαν να ασκούν, για να

αφοσιωθούν ολοκληρωτικά στον Λόγο τού Θεού, στην Ορθόδοξη πίστη και διδασκαλία.

Μέσα τους –είναι ανθρώπινο και αναμενόμενο –προσπαθούν να συμβιβάσουν τις λαμπρές ελληνικές σπουδές τους με την πίστη τού Χριστού και να αξιοποιήσουν αυτόν τον οπλισμό για τον «καλόν αγώνα» τής χριστιανικής διδασκαλίας και τής κατά Χριστόν ζωής. Δεν υποχωρούν στην πίστη τους, που ταυτίζεται με το είναι τους. Δεν υποθετούν τις αρχές τής κατά κόσμον ζωής των Ελλήνων.

Αξιοποιούν τον ορθό λόγο, υποτάσσοντάς τον στις επιταγές τού Θείου λόγου. Η αρχή τους είναι απλή και πειστική: χρειάζεται η μόρφωση η ελληνική, γιατί καλλιεργεί το πνεύμα τού ανθρώπου και το εφοδιάζει με χρήσιμες γνώσεις· ακόμη, κάνει τον πιστό καλύτερο Χριστιανό, αφού του δίνει μεγαλύτερα εφόδια (διαλεκτική δύναμη) να υπερασπίσει την πίστη του. Υπό μία προϋπόθεση: ότι τα πάντα υποτάσσονται και υπηρετούν τα διδάγματα τού Ευαγγελίου και την αλήθεια τού Χριστού. Αυτή η **χριστοκεντρική θεώρηση** τού Ελληνισμού εξαγνίζει, στη συνείδηση των Πατέρων, την ελληνική παιδεία και από μάθηση προς αποφυγήν την μετατρέπει σε θεραπευνίδα τής κατά Χριστόν μορφώσεως τού ανθρώπου. Λέει ο Γρηγόριος:

«Τὴν μάθησιν τῶν παρ’ Ἑλλησι λόγων ὑπηρετεῖσθαι τῶν, ὧς ἔστι πρέπον τῇ τῶν ἀληθινῶν δογμάτων παρηρσία τῇ πανσόφῳ τε τῶν Γραφῶν θεωρίᾳ» (Ε.Π.Μ. 36, 242).

Η προτροπή τού Μ. Βασιλείου προς τους νέους είναι:

«καὶ ποιηταῖς καὶ λογοποιοῖς καὶ ῥήτορσι καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὁμιλητέον, ὅθεν ἂν μέλλῃ πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν ὠφέλειά τις ἔσθαι».

(Ὁμιλία πρὸς τοὺς Νέους, ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων, Ε.Π.Μ. 31, 568 Α).

Αντίθετα προς τους δύο Καππαδόκες ιεράρχες, τον Βασίλειο και τον Γρηγόριο, ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος είναι επιφυλακτικός ως προς

τις «έξωθεν μαθήσεις». Φοβάται τις παρεξηγήσεις που μπορεί να γεννήσει η πρόωμη διδασκαλία τους στα παιδιά σε σχέση με τα διδάγματα τής Εκκλησίας. Ας μην ξεχνάμε ότι η κύρια σπουδή τού Χρυσοστόμου υπήρξε θεολογική και λιγότερο –σε σχέση με τους δύο άλλους– ελληνική. Αξιοσημείωτο, εντούτοις, είναι ότι, αν ένας από τους τρεις υπήρξε πιο κοντά στον ελληνικό λόγο και επηρεάστηκε περισσότερο από αυτόν, ήταν ακριβώς ο Χρυσόστομος, για τον οποίον ο μεγαλύτερος κλασικός φιλόλογος των εποχών, ο Γερμανός Ulrich von Wilamowitz, έχει πει:

«Είναι ένας γνήσιος Αττικιστής [...] Όλοι οι Έλληνες τής εποχής του, ακόμη και οι πιστοί οπαδοί τής Πλατωνικής Ακαδημίας και οι συνεχιστές τού Πλάτωνος, είναι βάρβαροι κακοτέχνες συγκρινόμενοι με αυτόν τον εκ Συρίας χριστιανό, ο οποίος περισσότερο από τον Αριστείδη αξίζει να συγκριθεί ως προς το ύφος με τον Δημοσθένη [...] Πρέπει να παραβάλει κανείς [τις Ομιλίες τού Χρυσοστόμου] με τα Υπομνήματα τού Πρόκλου στον Πλάτωνα, για να αντιληφθεί ποιος είναι στην πραγματικότητα ο κληρονόμος τού σωκρατικού πνεύματος [...] Το αττικό ύφος τού Χρυσοστόμου δεν είναι απλώς ένα μέσο που το διδάχτηκε, αλλά είναι η αρμονική έκφραση μιας αττικής ψυχής».

(Die Griechische und Lateinische Literatur und Sprache, Berlin 1905, σ. 212).

Ο ιερός Χρυσόστομος, λοιπόν, περισσότερο με το προσωπικό του παράδειγμα και την απαστράπτουσα στον λόγο του ελληνική παιδεία δίδαξε, στην πράξη, την αξία των ελληνικών γραμμάτων. Ήξερε καλά ο διασημότερος ρήτορας τού 4ου αιώνα και δάσκαλος τού Χρυσοστόμου, ο Λιβάνιος, όταν, στην ερώτηση ποιον θα ήθελε για διάδοχό του, απάντησε:

«(Ιωάννη), εἰ μὴ τοῦτον Χριστιανοὶ ἐσύλησαν!» (Σωζομένου, Εκκλ. Ιστορ. 8, 2).

2. Η γλωσσική στάση των Τριών Ιεραρχών

Στο σημείο αυτό, μια που ο λόγος είναι για τα ελληνικά γράμματα και την ελληνική παιδεία, επιβάλλεται να θιγεί το θέμα τής ελληνικής γλώσσας σε σχέση με τους Τρεις Μεγάλους Πατέρες: Γιατί οι Τρεις Ιεράρχες δεν χρησιμοποίησαν την Αλεξανδρινή Κοινή (τη δημοτική, ας πούμε τής εποχής), που είναι και η γλώσσα τού Ευαγγελίου; Είναι βέβαιο –και πολύ σημαντικό για την ιστορία τής ελληνικής γλώσσας και για την ελληνική παιδεία– ότι, αν οι Μεγάλοι αυτοί Πατέρες (με το κύρος και την επιρροή που ασκούσαν στους συγχρόνους τους Χριστιανούς) επέλεξαν να χρησιμοποιήσουν ως γλώσσα των κειμένων και των κηρυγμάτων τους την Κοινή τού Ευαγγελίου, διαφορετική θα ήταν η εξέλιξη τής ελληνικής γλώσσας και ίσως να μην υφίστατο **καν** γλωσσική διμορφία επί τόσους αιώνες.

Απαντώντας στο ερώτημα αυτό, έχουμε να πούμε τα εξής. Οι Τρεις Ιεράρχες βρίσκουν κατά τον 4ο αιώνα μια ήδη διαφοροποιημένη γλωσσική κατάσταση. Οι απολογητές τής χριστιανικής πίστεως και οι πρώτοι Πατέρες τής Εκκλησίας (Ιουστίνος ο μάρτυς, Αθηναγόρας ο Αθηναίος, Τατιανός ο Σύρος, Ευστάθιος Αντιοχείας, Ευσέβιος Καισαρείας, Κλήμης ο Αλεξανδρεύς, Ωριγένης κ.ά.), και λόγω παιδείας και όντας υποχρεωμένοι να μιλήσουν για δύσκολα θεολογικά θέματα και για λεπτές έννοιες κυρίως σε εθνικούς Έλληνες, κατέφυγαν στη χρήση τής λόγιας γλώσσας τής εποχής που ήταν η αττικιστική Ελληνική· κατέφυγαν δηλ. στη γλώσσα που λόγω τής επίσημης χρήσης της είχε και το μεγαλύτερο επικοινωνιακό γόητρο («γλώσσα των μορφωμένων»). Η θεολογική γλώσσα που αναπτύχθηκε τότε είτε ως απολογητική είτε ως δογματική συστηματοποίηση και αντίκρουση των πρώτων αιρέσεων είτε ως προσηλυτιστική νέων μορφωμένων πιστών στη νέα θρησκεία εγκατέλειψε την απλή γλώσσα τού Ευαγγελίου, τουλάχιστον στον γραπτό λόγο. (Στα προφορικά κηρύγματα και στις ομιλίες προς απλούς, αγράμματους ανθρώπους εξακολούθησαν, πιθανότατα, να

χρησιμοποιούν μιαν απλούστερη μορφή γλώσσας). Όταν τον 4ο αιώνα η χριστιανική θρησκεία αναγνωρίστηκε ως επίσημη θρησκεία του κράτους, περνώντας από την «παρανομία» στην «εξουσία», τότε πια έγινε αυτονόητη η συμμόρφωση της εκκλησιαστικής προς την κρατούσα γλώσσα, που ήταν η λόγια αττικιστική παράδοση (η καθαρεύουσα της εποχής εκείνης). Αυτήν την παράδοση οι μόνοι που θα είχαν τη δύναμη να συγκρουστούν μαζί της και να την αλλάξουν προς την κατεύθυνση της δημοτικής του Ευαγγελίου θα ήταν οι Τρεις Μεγάλοι Πατέρες της Εκκλησίας. Ωστόσο, η αττικιστική γλωσσική παιδεία τους, καθώς και οι πιεστικές ανάγκες επικοινωνίας τους στον διάλογο που διεξήγαν με τους εθνικούς ή στην αντίκρουση των αιρετικών ή στην ικανοποίηση των απαιτήσεων των μορφωμένων, οι οποίοι εισήλθαν στον Χριστιανισμό μετά την ανάδειξη του σε επίσημη θρησκεία, δεν τους επέτρεψαν να επιστρέψουν στη γλώσσα του Ευαγγελίου και των πρώτων Αποστόλων, στον «πρώτο δημοτικισμό», όπως τον έχει αποκαλέσει ο Μ. Τριανταφυλλίδης (Η Νέα Διαθήκη και ο πρώτος δημοτικισμός: Άπαντα 5, 328-365).

Δύο θέματα μένουν να μας απασχολήσουν εφεξής: οι βασικές κατευθύνσεις της Παιδείας που προτείνουν οι Τρεις Μεγάλοι Πατέρες και η θέση τους ως προς τη γλωσσική παιδεία και τη χρήση της γλώσσας από μικρούς και μεγάλους. Ας αρχίσουμε με την **Παιδεία**.

3. Η Παιδεία στους Τρεις Ιεράρχες

Οι Τρεις Ιεράρχες, διαθέτοντας οι ίδιοι, όπως είδαμε, ευρύτατη παιδεία, ήταν φυσικό, περισσότερο από όλους τους άλλους Πατέρες της Εκκλησίας, να συλλάβουν τη σημασία της Παιδείας για τον άνθρωπο και μάλιστα για τον «νέο άνθρωπο» της εποχής τους, τον χριστιανό άνθρωπο. Κι επειδή γι' αυτούς Παιδεία δεν σημαίνει κατάκτηση γνώσεων αλλά καλλιέργεια της ανθρώπινης ψυχής, ως κύριος σκοπός

τής Παιδείας προσδιορίζεται η αγωγή των νέων παιδιών:

Τέχνη τεχνῶν καὶ ἐπιστήμη ἐπιστημῶν φαίνεται μοι, ἄνθρωπον ἄγειν, τὸ πολυτροπώτατον ζῶον καὶ ποικιλώτατον, θα πει ο Γρηγόριος (Ε.Π.Μ. 35, 325).

Βεβαίως το «ἄνθρωπον ἄγειν», η **ανθρωπαγωγή**, ας νεολογίσουμε, δεν μπορεί στη σύλληψη των Πατέρων τῆς Εκκλησίας παρά να είναι **χριστοκεντρική**. Σκοπός τῆς αγωγῆς είναι:

ὁμοιωθῆναι Θεῷ κατὰ τὸ δυνατόν ἀνθρώπου φύσει. Ὅμοίωσις δὲ οὐκ ἄνευ γνώσεως, ἣ δὲ γνώσις οὐκ ἐκτὸς τῶν διδασμάτων, διδάσκει ο Μέγας Βασίλειος (Ε.Π.Μ. 32, 69B).

Για τους Τρεις Μεγάλους Πατέρες τῆς Εκκλησίας, ουσία τῆς παιδείας είναι η αγωγή και δεν νοεῖται αγωγή χωρίς «πνευματικὰ μαθήματα» και «ἐπιμέλεια τῆς ψυχῆς»:

Ὅτι τῶν οἰκείων ἀμελοῦμεν παίδων, καὶ τῶν μὲν κτημάτων αὐτῶν ἐπιμελούμεθα, τῆς δὲ ψυχῆς αὐτῶν καταφρονοῦμεν, ἐσχάτης ἀνοίας πρᾶγμα (Ε.Π. 51, 327), προειδοποιεῖ ο Χρυσόστομος.

Αν κάτι χαρακτηρίζει την παιδεία μας, σε ευρωπαϊκό ἴσως επίπεδο, είναι ὅτι εξακολουθεῖ και σήμερα να μας διαφεύγει η ουσία που ἦταν και είναι η **αγωγή ψυχῶν**.

Με ἄλλα λόγια, «περὶ ἄλλων τυρβαζόμεθα, ἐνῶ χρειά ἐστὶ ἐνός», να αναπτύξουμε την ἄγια πλευρά τού ἀνθρώπου, την καλλιέργεια τῆς ψυχῆς και τού νου του και να τον οδηγήσουμε σε μια πνευματικὴ ἀνάταση και εγρήγορση, ὥστε να βλέπει και να ενεργεῖ σωστά, διακρίνοντας το καίριο ἀπὸ το ἀσήμαντο, το μόνιμο ἀπὸ το πρόσκαιρο, την ουσία ἀπὸ τα «συμβεβηκότα» τῆς ουσίας, για να θυμηθούμε τον ημέτερο Αριστοτέλη.

Η ἐπιμονή των Ιερῶν Πατέρων στην αγωγή τῆς ψυχῆς, και μάλιστα κατὰ Χριστόν, δεν σημαίνει ὅτι υποτιμοῦν τη σημασία των γνώσεων ἢ τη σπουδαιότητα των γραμμάτων. Σημαίνει διαφορετικὴ ιεράρχηση των ἀναγκῶν τού ἀνθρώπου: πρῶτα το πνεῦμα και μετὰ το σῶμα, πρῶτα η αγωγή και μετὰ η γνώση. Ο Ιερός Χρυσόστομος

προλαμβάνει ενδεχόμενες παρεξηγήσεις:

Και μὴ μέ τις νομιζέτω νομοθετεῖν ἀμαθεῖς τοὺς παιῶδας γίνεσθαι [...] Οὐ κωλύων παιδεύειν ταῦτα λέγω, ἀλλὰ κωλύων ἐκείνους μόνοις προσέχειν. (Ε.Π.Ε. 28, 518-20).

Η Παιδεία για τους σεπτούς Ιεράρχες είναι πολύ μεγάλη υπόθεση. Σε μια στιγμή εξάρσεως, ο Χρυσόστομος φθάνει να πει τη γνωστή ρήση: Ἡ παιδεία μετάληψις ἀγιότητός ἐστι (Ε.Π.Ε. 25, 282). Να, τι ὕφος ἀλλά και τι νόημα δίνουν στην Παιδεία οι «μυσταγωγοὶ τῆς Παιδείας», οι μεγάλοι Ιεράρχες.

Επειδὴ, ὅπως εἶναι φυσικό, τα περὶ τῆς παιδείας διδάγματα των Τριῶν Πατέρων τῆς Εκκλησίας θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο διδασκαλίας ετών, θα θίξω δύο μόνον ἀκόμη διδάγματα των Πατέρων: την ἔμφαση που δίνουν στον **δάσκαλο** και στους γονεῖς, παράγοντες οι οποίοι ὅλο και περισσότερο στις μέρες μας συνυπολογίζονται στους βασικούς πόλους τῆς Παιδείας.

Η βασική αρχή για τον δάσκαλο εἶναι, κατὰ τους μεγάλους Ιεράρχες, το **παράδειγμα**: Τὸν δὲ παιδεύοντα, οὐ διὰ ρημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων παιδεύειν χρῆ, λέει ο Ιερός Χρυσόστομος (Ε.Π.Ε. 14, 554). Η «πολιτεία» τοῦ δασκάλου, η ζωή και οι πράξεις του, το παράδειγμά του, ὄχι η ἀπλή διδασκαλία του εἶναι αὐτή που οδηγεῖ στην παιδεία, γιατί τα λόγια φαίνεται πως περισσεύαν ἀπό τότε...

Ο θεολόγος και ποιητής Γρηγόριος θα πει τη μνημειώδη επιγραμματική φράση: «Μισῶ διδάγμαθ' οἷς ἐναντίος βίος».

Σ' αὐτό που ιδιαίτερα επιμένουν και οι Τρεῖς Μεγάλοι Πατέρες στις κατευθύνσεις που δίνουν προς τους γονεῖς εἶναι η ευθύνη των γονέων να αναθρέψουν τα παιδιά τους με χριστιανικές αρχές και ἀξίες: με «φόβον Θεοῦ», με καλλιέργεια των ἀρετῶν τῆς ψυχῆς και τοῦ πνεύματος και με παιδεία τέτοια, που ο νέος να ἀντιληφθεῖ ὅτι σκοπός τῆς ζωῆς δεν εἶναι να πασχίζει για την ἀπόκτηση χρημάτων ἢ διαφόρων καταναλωτικῶν ἀγαθῶν και μάταιης ἐξουσίας, ἀλλά για ὅ,τι

συνιστά την ουσία τής ζωής και για τις αξίες που πρέπει να εμπνέουν τη ζωή του Χριστιανού (σύνεση, ταπεινοφροσύνη, εγκράτεια, δικαιοσύνη, αυτογνωσία). Πόσο επίκαιρος είναι και σήμερα ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, όταν σχολιάζει ποια πρότυπα προβάλλουν συνήθως οι γονείς στα παιδιά τους προς μίμηση και πόσο έξω από την χριστιανική πραγματικότητα βρίσκονταν και βρίσκονται και σήμερα πολλοί γονείς:

Οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι τῶν πατέρων ἔστιν ἀκούσαι διαλεγομένων πρὸς τοὺς παῖδας ὅταν αὐτοὺς παρακαλῶσιν ὑπὲρ τῆς τῶν λόγων σπουδῆς, ἀλλ' ἢ ταυτὶ τὰ ρήματα· ὁ δεῖνα, φησί, ταπεινὸς καὶ ἐκ ταπεινῶν τὴν ἀπὸ τῶν λόγων κτησάμενος δύναμιν, ἤρξε μεγίστας ἀρχάς, πλοῦτον ἐκτήσατο πολύν, γυναῖκα ἔλαβε εὐπορον, οἰκίαν ἠκοδόμησε λαμπράν, φοβερὸς ἔστιν ἅπασι καὶ ἐπίδοξος. Πάλιν ἕτερος, ὁ δεῖνα, φησί, τῶν Ἰταλῶν γλῶσσαν ἐκπαιδευθεὶς, ἐν τοῖς βασιλείοις ἔστι λαμπρὸς καὶ πάντα ἄγει καὶ φέρει ἔνδον. Καὶ ἕτερος ἕτερον δείκνυσι πάλιν, πάντες δὲ τοὺς ἐπὶ γῆς εὐδοκίμους· τῶν δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὐδὲ ἅπαξ τις μέμνηται (Ε.Π.Ε. 28, 474).

Αν συγκρίνει κανείς την παιδεία που προτείνουν οι σοφοί Ιεράρχες με τη σημερινή εκπαιδευτική πραγματικότητα, τουλάχιστον στην Ελλάδα, όπου η διδασκαλία των χριστιανικών αξιών και των αρχών τού Ευαγγελίου από τη μια μεριά έχουν συμπίεσθει σ' ένα συχνά αποστεωμένο και σχολαστικό-πληροφοριακό μάθημα Θρησκευτικών, στριμωγμένο κάπου στο σχολικό πρόγραμμα και υπό συνεχή συρρίκνωση, κι από την άλλη μεριά, αν ληφθεί υπ' όψιν ότι οργιάζει σε όλα τα τηλεοπτικά προγράμματα ό,τι άμεσα και δραστηκότατα καταργεί μέσα σε λίγα λεπτά αυτά που ο δάσκαλος στο σχολείο και ο παπάς στην Εκκλησία αγωνίζονται να χτίσουν στην ψυχή των παιδιών, αν συνειδητοποιήσει κανείς τη λειτουργία και τις επιπτώσεις αυτής τής αποδομητικής και σχιζοφρενικής (για την ψυχή και την προσωπικότητα των νέων παιδιών) διαδικασίας, τότε θα καταλάβει αν η Παιδεία στις μέρες μας μπορεί να επιτελέσει τον ανθρωποπλαστικό

και δημιουργικό ρόλο που οραματίστηκαν οι φωτισμένοι Ιεράρχες. Στην ερώτηση πώς θεραπεύεται αυτή η κατάσταση, η απάντηση είναι, νομίζω, μία: ο τρώσας και ιάσεται...

4. Η γλώσσα στους Τρεις Ιεράρχες

Θα τελειώσουμε με τη διδασκαλία των Τριών Ιεραρχών για τη γλώσσα. Στο θέμα αυτό ως ειδικός, ως γλωσσολόγος, σπεύδω από την αρχή να πω ότι οι τρεις Μεγάλοι Πατέρες, μάλιστα οι ίδιοι τής γλώσσας, όχι μόνον έδωσαν κείμενα που αποτελούν πρότυπα ελληνικής γλώσσας και θεολογικής σοφίας, αλλά μπόρεσαν και είδαν πτυχές και λειτουργίες τής γλώσσας άγνωστες και στους ειδικούς. Θα περιορίσω εδώ τον λόγο εξ ανάγκης σε μόνες τις απόψεις για τη γλώσσα τού Ιωάννου τού Χρυσοστόμου, που αντιπροσωπεύουν και τη γενικότερη θέση των Τριών Ιερών Διδασκάλων απέναντι στη γλώσσα.

Το νέο που φέρνουν οι Τρεις Ιεράρχες και ειδικότερα ο Χρυσόστομος είναι, θα έλεγα, μια «**ηθική τής γλώσσας**»: η χρήση τής γλώσσας όπως ταιριάζει στο ήθος ενός Χριστιανού. Ζητήματα γλωσσικής παιδείας, το θέμα τής άσκησης σ' ένα **γλωσσικό ήθος** και το μόνιμο πρόβλημα τής εξασφάλισης μιας **ποιότητας** στη γλωσσική επικοινωνία επανέρχονται στα κείμενα τού Χρυσοστόμου και αποτελούν πηγή σοφίας από τότε μέχρι σήμερα. Θα σταθώ ενδεικτικώς σε μερικά από τα γλωσσικά αυτά διδάγματα.

Ο Χρυσόστομος, πιστεύοντας στην αγιότητα τής γλωσσικής επικοινωνίας τού ανθρώπου (αφού η γλωσσική επικοινωνία ως **προσευχή** είναι συγχρόνως και επικοινωνία τού ανθρώπου με τον Θεό) προτρέπει να μη μολύνουμε τη γλώσσα και να τη διατηρούμε «**αντάξια τού Θεού**», στον οποίον απευθυνόμαστε μ' αυτή. Γιατί η **γλώσσα ως προσευχή γίνεται το χέρι που αγκαλιάζει τα γόνατα τού Θεού**.

Μὴ δὴ καταισχύνης τὴν γλῶτταν· ποιήσον ἀξίαν τοῦ παρακαλουμένου Θεοῦ (Ε.Π.Ε. 11, 98). Χεὶρ ἐστὶν ἡ γλῶττα τῶν εὐχομένων καὶ δι' αὐτῆς κατέχομεν τὰ γόνατα τοῦ Θεοῦ (Ε.Π.Ε. 11, 96).

Ὁ καλὸς ὁ λόγος, ἡ καλὴ κουβέντα στον ἄλλο εἶναι εὐλογία· συχνά εἶναι καλῦτερος κι ἀπὸ το να δώσεις στον ἄλλον κάτι:

Εὐλογίας τὴν γλῶσσαν ἔμπλησον, ἐλεημοσύνης πολλῆς. Ἔστι γὰρ καὶ διὰ ρημάτων ἐλεημοσύνην ποιεῖν· κρεῖττον γὰρ λόγος ἢ δόσις (Ε.Π.Ε. 11, 98-100).

Βαθὺς γνώστης τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος ὁ Χρυσόστομος ξέρει καλὰ τι σημαίνει για τις ἀνθρώπινες σχέσεις ὁ τρόπος που μιλάμε ὁ ένας στον ἄλλο, ἡ καλὴ ἢ κακὴ γλωσσικὴ συμπεριφορὰ προς τοὺς ἄλλους. Ὅλες οἱ ἀνθρώπινες σχέσεις περνᾶνε μέσα ἀπὸ τὴ γλώσσα καὶ τὸν τρόπο που εκφραζόμαστε. Ἐτσι ἡ γλώσσα, κατὰ τὴ ρῆση τοῦ Χρυσοστόμου, γίνεται «βασιλικὸ ἀτί» να πετάς ἢ καὶ «διαβολικὸ ὄχημα» που σε οδηγεῖ στην καταστροφή. Κύρια εὐθύνη τοῦ καθενὸς μας, λοιπόν, εἶναι να **χαλιναγωγῆσουμε** τὴ γλώσσα μας, να μετράμε καὶ να ἐλέγχουμε καλὰ τὰ λόγια μας. **Τὴ γλώσσα καὶ τὰ μάτια σου**, μας λέει ὁ Χρυσόστομος:

Ἐν χειρὶ γλώσσης ζωὴ καὶ θάνατος καὶ Ἐκ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ καὶ ἀπὸ τῶν λόγων σου κατακριθήσῃ. **Μᾶλλον τοίνυν τῆς κόρης φύλαττε τὴν γλῶτταν.** Ἴππος ἐστὶ βασιλικὸς ἢ γλῶσσα. Ἄν μὲν οὖν ἐπιθῆς αὐτῇ χαλινὸν καὶ διδάξης βαδίζειν εὐρυθμα, ἐπαναπαύσεται αὐτῇ καὶ ἐπικαθιεῖται ὁ βασιλεὺς· ἂν δὲ ἀχαλίνωτον ἀφῆς φέρεσθαι καὶ σκιρτᾶν, τοῦ διαβόλου καὶ τῶν δαιμόνων ὄχημα γίνεται (Ε.Π.Ε. 11, 96-98).

Απὸ τὸν Ὅμηρο θυμόμαστε τὴ συχνὰ επαναλαμβανόμενη φράση «ποῖον σε ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων» (ποια λέξη, ποια λόγια ἀφησες να βγουν ἀπὸ τὸ στόμα σου). Ὁ Χρυσόστομος παίρνει τὴ φράση αὐτὴν, τὴ συμπληρώνει με τὸν δικό του τρόπο καὶ δημιουργεῖ μιὰ πολὺ παραστατικὴ εἰκόνα για τὸ πῶς ὁ Θεὸς ἔδωσε στον ἄνθρωπο δύο

στάδια ελέγχου των λόγων που βγαίνουν από το στόμα του: τα δόντια και τα χείλη. Μ' αυτούς τους δύο φραγμούς, κατά τον Χρυσόστομο, μπορεί κανείς να χαλιναγωγήσει τα λόγια του:

Διπλῶ τειχίῳ περιέβαλεν τὴν γλῶσσαν ὁ Θεός, τῷ τῶν ὀδόντων διαφράγματι καὶ τῇ τῶν χειλέων περιβολῇ, ἵνα μὴ ῥαδίως καὶ ἀπερισκέπτως ἐκφέρῃ τὰ ῥήματα τὰ μὴ προσήκοντα. Χαλίνωσον αὐτὴν ἔνδον (Ε.Π.Ε. 30, 538).

Ο Χρυσόστομος επιμένει πολύ στο κακό που μπορούν να κάνουν τα άκριτα λόγια, οι λεκτικές απρέπειες και επιθέσεις, οι κακολογίες, οι δυσφημήσεις, τα γλωσσικά ατοπήματα ενός «απίλωτου στόματος», που λέει από παλιά και μέχρι σήμερα ο λαός μας: Ἐπώλοντο μὴ φυλάξαντες τὰ ἑαυτῶν στόματα (Ε.Π.Ε. 7, 298) και Τῆς ἀπωλείας τῆς ψυχῆς ἐστὶν ἀρχὴ τὸ ἀφύλακτον ἔχειν τὸ στόμα (Ε.Π.Ε. 1, 562). Οι φράσεις τού Χρυσοστόμου, με την απaráμιλλη τέχνη τού λόγου του, ακούγονται ἄλλοτε σαν αρχαία επιγράμματα κι ἄλλοτε πάλι σαν λαϊκά ρητά ή παροιμίες. Τα σχόλια τού Χρυσοστόμου (Ε.Π.Ε. 30, 534-6):

Οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐπιτήδειον ὄργανον πρὸς ἀπάτην καὶ ἀπόλειαν ἡμετέραν ὡς γλῶττα ἀκόλαστος καὶ στόμα ἀθύρωτον.

Αυτό που θέλει να περάσει στον χριστιανό ο Χρυσόστομος είναι ένα «**ἦθος τῆς γλώσσας**», ένα γλωσσικό ἦθος που πρέπει να διέπει τη γλωσσική διαπαιδαγώγηση των νέων: Ὁχι στις διαβολές· ὄχι στις ὑβρεις· ὄχι στα κουτσομπολιά· ὄχι στις βωμολοχίες. Σεβασμό στην ιερότητα τῆς γλώσσας, ευπρέπεια, σεμνότητα, διακριτικότητα:

Ῥήματα παιδεύοντες τὸ παιδίον, φθέγγεσθαι σεμνὰ καὶ εὐσεβῆ. Μὴ τοίνυν ἔστω τάφος τὸ στόμα σου, ἀλλὰ θησαυρός (Ε.Π.Ε. 5, 228). Παιδεύωμεν οὖν τὴν γλῶτταν εὐφημον εἶναι: «παῦσον γάρ», φησί, «τὴν γλῶσσαν σου ἀπὸ κακοῦ». Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο αὐτὴν ἔδωκεν ὁ Θεός, ἵνα κατηγοροῦμεν, ἵνα ὑβρίζωμεν, ἵνα ἀλλήλους διαβάλλωμεν, ἀλλ' ἵνα τὸν Θεὸν ὑμῶνῶμεν, ἵνα ταῦτα λαλῶμεν, ἃ δίδωσι χάριν τοῖς ἀκούουσι, τὰ πρὸς οἰκοδομήν, τὰ πρὸς ὠφέλειαν (Ε.Π.Ε. 24, 224).

Όπως είναι φανερό, ο Χρυσόστομος δεν αναφέρεται απλώς στην αποφυγή αισχρολογιών και ύβρεων, σ' έναν γλωσσικό «καθωσπρεπισμό» δηλ., αλλά σ' ένα βαθύτερο «ἦθος τῆς γλώσσας», όπου δεν έχει θέση κάθε είδους γλωσσική αναξιοπρέπεια, ευτέλεια ή παρεκτροπή.

Μιλώντας, όμως, για ἦθος και ἠθική τῆς γλώσσας, όπως την διδάσκει ο Χρυσόστομος, οδηγούμεθα αυτομάτως στο πρόβλημα τῆς γλωσσικῆς **χαλιναγώγησης**, τῆς γλωσσικῆς εγκράτειας και αυτοσυγκράτησης, στο πώς μπορεί ο άνθρωπος να ελέγξει τα λόγια του και, δι' αὐτῶν, τα νοήματα· με ποιον τρόπο μπορεί μέσω τού πώς να δαμάσει το τι στην ὅλη γλωσσική επικοινωνία του, εξασφαλίζοντας συγχρόνως αὐτό που λέμε «**ποιότητα λόγου**». Οι σκέψεις τού Χρυσοστόμου:

Τὸν ἠθικώτερον γυμνάσωμεν λόγον· παιδεύσωμεν τὴν ἡμετέραν γλῶτταν χαλινὸν ἔχειν καὶ μὴ πάντα ἀπλῶς ἐκφέρειν τὰ ἀπὸ τῆς διανοίας, μὴ κακηγορεῖν τοὺς ἀδελφούς, μὴ ἀλλήλους δάκνειν καὶ κατεσθίειν. Τῶν δακνόντων τὰ σώματα χείρους εἰσὶν οἱ διὰ λόγων τοῦτο ποιοῦντες.

Ποιος θα μας προφυλάξει ἀπὸ τῆς γλωσσικῆς ακράτεια, ἀπὸ τὴν αμετροπέπεια και τα δεινά που αὐτὴ επιφέρει; Ὁ **λογισμός**, ἡ σκέψη και ἡ περίσκεψη, ἀπαντᾷ ο Χρυσόστομος. Τα λόγια τού Χρυσοστόμου:

Τίς δ' ἂν γένοιτο φυλακὴ ἄλλη ἢ λογισμός [...]; Τοῦτον στήσον πυλωρὸν καὶ φύλακα καὶ οὐδέποτε ἀνοίξει τὴν θύραν ταύτην ἀκαίρως, ἀλλ' εἰς καιρὸν καὶ ἐπὶ κέρδει καὶ μυρίοις ἀγαθοῖς (Ε.Π.Ε. 7, 302).

Για να προσθέσει στοχαστικά ο σοφός Πατέρας τῆς Εκκλησίας, πώς και ἡ **σιωπή** ἔχει τὴν θέση τῆς στον ἄνθρωπο. Είναι κι αὐτὴ τρόπος επικοινωνίας και μάλιστα ιδιαίτερα δηλωτικός και έντονος:

Ἔστι γάρ ὅτε ἡ σιγὴ μᾶλλον ὠφέλησε λαλιᾶς, ὥσπερ καὶ λαλιὰ μᾶλλον σιγῆς. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ σοφώτατος ἐκεῖνος ἔλεγε: «Καιρὸς τοῦ σιγῆσαι καὶ καιρὸς τοῦ λαλῆσαι» [...] και πιο επιγραμματικά:

τότε γὰρ δεῖ φθέγγεσθαι μόνον, ὅταν τῆς σιγῆς τὰ λεγόμενα χρησιμώτερα ᾗ (Ε.Π.Ε. 7, 296).

Να η ἠθική τῆς γλώσσας και συγχρόνως μια υγιῆς στρατηγική επικοινωνίας. Πόσο κοντά βρίσκεται στην πατερική σκέψη ο φιλόσοφος τῆς γλώσσας και βαθύτατα θρησκευόν Ludwig Wittgenstein! Αυτός είναι που στην ίδια κατεύθυνση, μιας ἠθικής τῆς γλωσσικής επικοινωνίας, θα πει πολλούς αἰώνες αργότερα:

«Αυτά που μπορούμε να συλλάβουμε καθαρά με τον νου μας, μπορούμε να τα εκφράσουμε καθαρά με τη γλώσσα μας. Για ό,τι δεν μπορούμε να συλλάβουμε με τη σκέψη μας, είναι καλύτερα να σιωπάμε». (Wittgenstein, Tractatus Logico-philosophicus, London 1971, σ. 114-5).

5. Επιλεγόμενα

Στο Βυζάντιο και στην εκκλησιαστική εν γένει παράδοση που ακολούθησε μετά τον 4ο αἰώνα, ἦταν τόσοσ ο θαυμασμός και η εκτίμηση που ἔτρεφαν για τη διδασκαλία των Τριών Μεγάλων Πατέρων, ὡστε ἔφτασε να αναφυσόν και φιλολογικοθεολογικές ἐριδες για το ποιος από τους Τρεις Πατέρες υπερείχε των ἄλλων! Γι' αυτό, ὡπως μας λέει ο Krumbacher (Ιστορία τῆς Βυζαντινῆς Φιλολογίας Α' 342), τον 11ο αἰώνα, ο Ιωάννης ο Μαυρόπουλος, Επίσκοπος Ευχαΐτων, πρόετεινε και καθιερώθηκε ἔκτοτε κοινή εορτή των Τριών Ιεραρχών, βασισμένη στην ιδιότητα που ἔνωσε και τους τρεις Πατέρες: στο ὅτι υπῆρξαν από κοινού προστάτες των γραμμάτων και τῆς ελληνικής Παιδείας.

Ο Παναγιώτης Κανελλόπουλος, στο πολύτομο ἔργο του «Ιστορία τού Ευρωπαϊκού Πνεύματος», ως βάση γι' αυτό που λέμε ευρωπαϊκό πνεύμα θεωρεῖ τέσσερα συστατικά: το αρχαίο ελληνικό πνεύμα, τη ρωμαϊκή πολιτειακή παράδοση και νομοθεσία, τον χριστιανισμό και «το βάρβαρο και ακμαίο αἶμα βορείων λαών». Στην Ενωμένη Ευρώπη που

σήμερα αποτελεί μια πραγματικότητα, τα δύο από τα τέσσερα συστατικά που αποτελούν, κατά τον Κανελλόπουλο, τον πολιτισμό που ονομάζουμε Ευρωπαϊκό ή Δυτικό, είναι ο Ελληνισμός και ο Χριστιανισμός. Και μιλώντας για Ελληνισμό, μιλάμε φυσικά για ελληνική παιδεία. Αν, λοιπόν, η ελληνική παιδεία επιβίωσε, διατηρήθηκε και συντηρήθηκε για να γίνει –μέσα και από τους Λογίους τού Βυζαντίου που ξενιτεύτηκαν στη Δύση– η μαγιά τής Δυτικής Αναγέννησης, αυτό οφείλεται, μη το ξεχνάμε, στο ότι οι Τρεις Φωτισμένοι Πατέρες άνοιξαν τη χριστιανική αγκαλιά τους, εγχαίρων και διορατικά, για να κλείσουν μέσα τον Ελληνισμό και να τον συμφιλώσουν με τη διδασκαλία τής Ορθόδοξης Χριστιανικής Πίστεως. Αυτό σημαίνει ότι η προσφορά των σεπτών Ιεραρχών στην Ευρώπη και στον κόσμο ευρύτερα δεν υπήρξε μόνον η στήριξη και συστηματοποίηση τής Ορθόδοξης Πίστεως, μέσα από τα ανεπανάληπτα πατερικά κείμενα και την πατερική θεολογία, αλλά και η διάσωση τού Ελληνισμού και τής Ελληνικής Παιδείας, που άδηλη θα ήταν διαφορετικά η τύχη τους και, κατ' επέκτασιν, διαφορετική πιθανότατα θα ήταν η εικόνα που εμφανίζει σήμερα η Ευρώπη και ο πολιτισμός μας.

Κρίνω σκόπιμο να αναφέρω εδώ μια βαρύνουσα ομολογία για την Ευρώπη και τον Χριστιανισμό, προερχόμενη από έναν από τους μεγαλύτερους στοχαστές τού αγγλικού πνεύματος, τον T.S. Eliot στο βιβλίο του «Σημειώσεις για τον ορισμό τής κουλτούρας» (σελ. 154-5):

«[...] Αν ο Χριστιανισμός καταστραφεί, το σύνολο τής κουλτούρας μας θα καταστραφεί. [...] Χρωστάμε πολύ περισσότερα στη χριστιανική μας κληρονομιά από μια θρησκευτική πίστη. Διά μέσου αυτής διερευνούμε την εξέλιξη των τεχνών μας, διά μέσου αυτής συλλαμβάνουμε το Ρωμαϊκό Δίκαιο, που έπαιξε έναν ιδιαίτερα σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση τού Δυτικού κόσμου, διά μέσου αυτής σχηματίσαμε τις αντιλήψεις μας μιας ιδιωτικής και δημόσιας ηθικής. Και διά μέσου αυτής

αποκτήσαμε τα κοινά μας κριτήρια τής Λογοτεχνίας, μελετώντας τις λογοτεχνίες τής Ελλάδας και τής Ρώμης. Η ενότητα τού Δυτικού κόσμου βρίσκεται σ' αυτήν την κληρονομιά, στον Χριστιανισμό και στους αρχαίους πολιτισμούς τής Ελλάδας, τής Ρώμης και τού Ισραήλ, στους οποίους, χάρι σε δύο χιλιάδες χρόνια Χριστιανισμού, βρίσκουμε τα ίχνη τής καταγωγής μας».

Θα τελειώσω με μια διαπίστωση και μιαν ευχή: Τα πατερικά κείμενα που διδάσκονταν στην Γ' Γυμνασίου έχουν εκδιωχθεί τα τελευταία χρόνια από τα σχολεία τής Ελλάδας. Οι Έλληνες μαθητές πληροφορούνται την ύπαρξή τους μια φορά τον χρόνο, κάθε 30ή Ιανουαρίου!

Χρειάζεται να ενώσουμε όλοι τη φωνή μας και να αναλάβουμε αγώνα για να ξαναγυρίσουν στα σχολεία τα πατερικά μας κείμενα. Δεν πρόκειται για ένα ζήτημα θεολογίας, αλλά για ένα καίριο θέμα Παιδείας.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Γεώργιος Μπαμπινιώτης

Ο Γεώργιος Μπαμπινιώτης είναι Καθηγητής της Γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και Πρύτανης του Πανεπιστημίου Αθηνών, έχει δε διατελέσει και Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου, το οποίο είναι αρμόδιο για το σχεδιασμό της Εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Ο Γ. Μπαμπινιώτης είναι πτυχιούχος της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και διδάκτωρ της Γλωσσολογίας του ίδιου Πανεπιστημίου με μεταπτυχιακές σπουδές στη μοντέρνα Γλωσσολογία στο Πανεπιστήμιο της Κολωνίας στη Γερμανία.

Ο Καθηγ. Γεώργιος Μπαμπινιώτης διδάσκει θεωρητική και ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον του στην ιστορία, την ανάλυση και τα προβλήματα της ελληνικής γλώσσας. Ο Γ. Μπαμπινιώτης, τόσο στη διδασκαλία όσο και στα δημοσιεύματά του, υποστηρίζει επιστημονικά τον ενιαίο χαρακτήρα της ελληνικής γλώσσας. Εκτός από τα βιβλία του Θεωρητική Γλωσσολογία, Γλωσσολογία και Λογοτεχνία, Συνοπτική Ιστορία της Ελληνικής Γλώσσας, Ιστορική Γραμματική της (Αρχαίας) Ελληνικής, Εισαγωγή στη Σημασιολογία, ο Γ. Μπαμπινιώτης έχει δημοσιεύσει πολυάριθμα άρθρα και βιβλία για θέματα θεωρίας της γλώσσας, ανάλυσης της ελληνικής γλώσσας, για την ανάλυση της γλώσσας με Η/Υ, για τη διδασκαλία της Ελληνικής ως μητρικής και ως ξένης γλώσσας, καθώς και για γενικότερα θέματα παιδείας. Είναι εκδότης του επιστημονικού περιοδικού Γλωσσολογία, τακτικό μέλος της Μόνιμης Διεθνούς Επιτροπής Γλωσσολόγων (CIPL) και Πρόεδρος της Γλωσσικής Εταιρείας των Αθηνών. Έχει επανειλημμένως διατελέσει Κοσμήτωρ της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και Πρόεδρος του Τμήματος Φιλολογίας. Είναι πρόεδρος της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας (Αρσακείων - Τσιτσισιών Σχολείων) και μέλος του Δ.Σ. ή

απλό μέλος πολλών επιστημονικών εταιρειών, έχει την επιστημονική ευθύνη γλωσσικών εκπομπών στη NET και είναι τακτικός συνεργάτης του Βήματος.

Τα δημοσιεύματα του Γ. Μπαμπινιώτη για θέματα της γλώσσας και της παιδείας περιλαμβάνονται σε 3 συγκεντρωτικούς τόμους: “Η Ελληνική γλώσσα. Παρελθόν, παρόν, μέλλον”, “Η γλώσσα ως αξία. Το παράδειγμα της ελληνικής γλώσσας”, “Γλώσσα και Παιδεία”.

Γνωστά έργα του είναι επίσης: Η γλώσσα της Μακεδονίας (Η αρχαία Μακεδονική και η ψευδώνυμη γλώσσα των Σκοπίων) 1992 και Ελληνική Γλώσσα: Εγχειρίδιο διδασκαλίας της Ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας (β' εκδ. 1995) [που χρησιμοποιείται ευρύτατα στο εξωτερικό για τη διδασκαλία της Νεοελληνικής].

Ο Γ. Μπαμπινιώτης τα τελευταία χρόνια έχει συγκεντρώσει τις δυνάμεις του στην έκδοση ενός επιστημονικού Λεξικού και μιας επιστημονικής Γραμματικής της σύγχρονης ελληνικής γλώσσας. Το Λεξικό του με τίτλο “Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας” (σελ. 2064) εκδόθηκε το 1998 και το 2002 κυκλοφόρησε σε β' έκδοση (εμπλουτισμένη με νέες λέξεις, νέες σημασίες και νέα σχόλια). Από κοινού με τον καθηγ. Χρ. Κλαίρη έχει εκδώσει το γνωστό έργο “Γραμματική της Νέας Ελληνικής. Δομολειτουργική- επικοινωνιακή” σε 3 τόμους (1996-2001). Σε συνεργασία με τον καθηγητή κ. Ι. Παρασκευόπουλο εξέδωσε πρόσφατα 6 τόμους με θέματα που αφορούν τη διδασκαλία της γλώσσας στο σχολείο.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό (Εκδοτική Αθηνών), τ. 6, σ. 318-9, λ. Μπαμπινιώτης Γ. / Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος - Λαρούς - Μπριτάνικα, τ. 43, σ. 142, λ. Μπαμπινιώτης Γ. / Βιογραφικό Λεξικό Προσωπικότητων Who's Who 1979, λ. Μπαμπινιώτης Γ. / Ελληνικό Λεξικό (Φυτράκης - Τεγόπουλος).

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ:

Λεξικό για το Σχολείο και το Γραφείο (2004, Κέντρο Λεξικολογίας)
Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας (β' έκδοση 2002, Κέντρο
Λεξικολογίας)

Γραμματική της Νέας Ελληνικής, Δομολειτουργική - Επικοινωνιακή, I.
Το όνομα της Νέας Ελληνικής, 1996, II. Το ρήμα, 1999 και III. Τα
επιρρηματικά στοιχεία, 2001, Ελληνικά Γράμματα.

Εκδότης του περιοδικού "Γλωσσολογία" και παλαιότερα του "Bibliographical Bulletin of the Greek Language"

17 βιβλία

60 μελέτες

50 επιστημονικά άρθρα

Πλήθος άρθρων στον ημερήσιο τύπο

ΤΙΜΗΤΙΚΕΣ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ

Επίτιμος διδάκτωρ του Πανεπιστημίου "La Trobe" της Μελβούρνης
(Αυστραλία)

Επίτιμος διδάκτωρ του Πανεπιστημίου του Montreal (Καναδάς)

Βραβείο Herder

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ: Έγγαμος, πατέρας δύο παιδιών

Η Αίθουσα Τελετών, κατάμεστη από επισήμους και κοινό. Παρευρέθηκαν ο Πρόεδρος της Βουλής ως Προεδρεύων της Δημοκρατίας, εκπρόσωποι κομμάτων, ο Κυβερνητικός Εκπρόσωπος, όλοι οι ανώτατοι αξιωματούχοι του Πανεπιστημίου Κύπρου, ακαδημαϊκοί από την Κύπρο και την Ελλάδα, άνθρωποι των γραμμάτων, φοιτητές και πλήθος κόσμου.

Το ζεύγος Μπαμπινιώτη δέχεται τα συγχαρητήρια του Πρύτανη του Πανεπιστημίου Κύπρου Σταύρου Α. Ζένιου και του Καθηγητή Ιωάννη Παρασκευόπουλου, πρώην Κοσμήτορα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών και μέλους του ΚΥ.Σ.Α.Τ.Σ.

Το μουσικό μέρος της εκδήλωσης περιελάμβανε το Απολυτίκιο των Τριών Ιεραρχών από τη Χορωδία Βυζαντινής Μουσικής του Πανεπιστημίου Κύπρου και ελληνικά τραγούδια από το φοιτητικό σχήμα «Τερψιχορία».

Επιμέλεια Έκδοσης
Δώρος Μιχαήλ
Γραφείο Εκδόσεων, Υπηρεσία Έρευνας,
Διεθνών και Δημοσίων Σχέσεων
Πανεπιστημίου Κύπρου

Σχεδιασμός / Σελίδωση
FBRH Consultants Ltd - Σάιμον Πιτσιλλίδης

Εκτύπωση
R.P.M. Lithographica Ltd

